

A Study Of Construction Suffixes In Tales Written In The Alton Kupri Dialect

Safaa Sedeeq Mahmood

General Directorate of Education of Kirkuk/
Kirkuk- Iraq

Article Information

Article History:

Received October 11, 2024
Revised November 8, 2024
Accepted November 17, 2024
Available Online June 1, 2025

Keywords:

suffixes –
Fairytale –
Altinkopru dialect
dialectal convergence

Correspondence:

Safaa Sedeeq Mahmood
safamahmut212@gmail.com

Abstract

The subject of the research is constructional suffixes in tales written in the Alton Kupri dialect. The reason I chose this topic was to write the stories in the Alton Bridge dialect and to delve deeply into the study of construction suffixes to show many trends that were hidden and work to uncover them. I collected most of my work through direct meetings with citizens, and I recorded some of it on cassette tape. Although I know the Kasbah dialect well, I recorded it on cassette tape. While listening to the scripts several times, I tried to accurately detect the sound and production. The Altun Kupri dialect is the same as the dialect of Kirkuk and other Turkmen regions, with a slight difference as well as more or less similarity to the Azeri-Turkish dialect. Despite this linguistic closeness between them, some specific differences can be noted. The difference can be attributed to two main reasons: the first is the migration of Turkish tribes with different dialects over the centuries. Secondly, the influences of the Arabic and Persian languages on it cannot be ignored.

The history of the Kasbah of Alton Bridge dates back to the year 228 BC. It was the capital of the state of Shimar-Shimurd, and the Romans used the city as a rest stop for their commercial and military convoys. It is considered one of the ancient Turkmen regions in history. The Kasbah is located to the northwest of Kirkuk, about 40 kilometers away from it. It embraces the Little Zab River and divides it into three parts (Büyük Baqa, Orta Baqa, and Küçük Baqa). Alton Bridge occupies a unique location from a natural standpoint. It is distinguished by its distinguished geographical location in the middle of the road between the city of Kirkuk and Erbil and as a link between central and northern Iraq. There are many opinions about the secret of naming the Kasbah (the city) by this name. Historians and researchers have attributed this naming to many reasons, but in fact it is not based on any scientific sources or documents that confirm the authenticity of the narratives, but the established fact in the naming is that it is taken from the historical bridge located in the Kasbah.

DOI: [10.33899/radab.2024.154383.2244](https://doi.org/10.33899/radab.2024.154383.2244), ©Authors, 2023, College of Arts, University of Mosul.
This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

دلالة لواحق البناء في الحكايات المكتوبة بلهجة التون كوبري

صفاء صديق محمود *

* المديرية العامة لتربية كركوك/ كركوك - العراق

المستخلص :

موضوع البحث هو الدراسة البنيوية للواحق البناء في الحكايات التي كتبت بلهجة التون كوبري. وسبب اختياري لهذا الموضوع هو كتابة الحكايات بلهجة آلتون كوبري والتعمق في دراسة لواحق البناء لإظهار الكثير من الاتجاهات التي كانت مخفية والعمل على كشفها. لقد جمعت معظم أعماله من خلال اللقاءات المباشرة مع المواطنين، وسجلت بعضها على شريط الكاسيت. ورغم أنني أعرف لهجة القصة جيداً ، إلا أنني سجلتها على شريط الكاسيت. في أثناء الاستماع إلى النصوص عدة مرات، حاولت اكتشاف الصوت والإنتاج بدقة. لهجة التون كوبري هي لهجة كركوك نفسها والمناطق التركمانية الأخرى مع وجود اختلاف بسيط وكذلك تشابه أكثر أو أقل باللهجة الأذرية التركية. ورغم هذا التقارب اللهجوي فيما بينهم يمكن ملاحظة بعض الاختلافات المعينة. يمكن أن يعزى الاختلاف إلى سببين رئيسيين : الأول هجرة القبائل التركية ذات اللهجات المختلفة على مر القرون . والثاني لا يمكن تجاهل تأثيرات اللغتين العربية والفارسية عليها.

يعود تاريخ قصبة التون كوبري إلى سنة ٢٢٨ قبل الميلاد، وكانت عاصمة لدولة (شيمار شيمورد) وكان الرومان يستخدمون المدينة كمحطة راحة لقوافلهم التجارية والعسكرية. تعدّ من المناطق التركمانية العربية في التاريخ. تقع القصبة إلى الشمال الغربي من كركوك وتبعد عنها بنحو (٤٠) كيلومتر. تحتضن نهر الزاب الصغير ويقسمها إلى ثلاث أقسام (بيوك باقا ، واورطا باقا ، وكوجوك باقا). وتحتل التون كوبري موقعا فريدا من الناحية الطبيعية. تتميز بموقعها الجغرافي المتميز وسط الطريق بين مدينة كركوك واربيل وكحلقة ربط وسط العراق وشماله. تعددت الآراء في سر تسمية القصبة (المدينة) بهذا الاسم. وقد عزى المؤرخون والباحثون تلك التسمية إلى العديد من الأسباب ، إلا أنها في الحقيقة لا تستند إلى أية مصادر ووثائق علمية تؤكد صحة الروايات ولكن الحقيقة الثابتة في التسمية أنها مأخوذة من الجسر التاريخي الموجود في القصبة.

الكلمات المفتاحية: لواحق البناء ; الحكايات ; لهجة آلتون كوبري ; التقارب اللهجوي

ALTINKÖPRÜ AĞZIYLA YAZILAN MASALLARIN YAPIM EKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÖZET

Araştırmanın konusunu Altinköprü şivesiyle yazılan masallarda yapım ekleri açısından incelenmesi. Bu konuyu seçmemin nedeni, masalları Altinköprüsü lehçesinde yazmak ve gizli olan birçok eğilimi göstermek ve onları ortaya çıkarmak. Irak Türkmenleri ağzının Türk lehçe, şive ve ağızları yanında önemli bir yer tuttuğu araştırmacılar tarafından her ne kadar anlaşılmışsada: bugüne kadar bu husuta geniş bir araştırma yapılmış değildir. Elimizde bulunan araştırma Irak Türkmenleri'nin yoğun olarak bulundukları Altinköprü ağzı, şekil özelliklerinin yapımeke yönünden bütün anlamıyla ortaya koyması ve ağzının söz varlığının tespiti bakımından çok önemlidir.

Bu çalışmada kasabayı seçmemizin nedeni:

Yakınlık konumu ve şimdiye kadar Altinköprü ağzı ile ilgili hiç bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın ağız metinlerini Altinköprü merkezi ile sınırlı tuttum ve çalışmamın çoğunu vatandaşlar ile görüşmek yoluyla derledim, kasabanın ağız özelliklerini iyi bilmeme rağmen kasetlere kaydettim. Metinleri defalarca dinlerken ses ve yapım varlığını titizlikle tespit etmeye çalıştım. Girişte Altinköprü'nün kısaca tarihini açıkladıktan sonra incelediğim ağzın Türk lehçeleri arasında ki yerini belirttim. Burada Irak Türkmen ağızlarında iki ayrı ağız grubu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Yer vererek yazı diline göre örnekleriyle açıkladım. Burada numaralanmamış olan örnekler tarafımdan eklenmiştir teşkileden metinleri Altinköprü'den derlemiştim. Derleme sırasında metinleri daha çok okuma yazması olmayan veya ilkökul mezunu yada Irak Türkmen Türkçesinden başka dil bilmeyen şahıslardan metinleri topladım. (8) kişi konuşmalarını kapsayan (8) metin yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapım ekleri ; Masallar ; Altunköprü şivesi ; Diyalektik yakınsama

Çevri Yazı İşaretleri

ġ : arka damak g'si ġ

ħ : gırtlak h'sı ħ

ħ : arka damak h'sı ħ

ķ : arka damak k'sı ķ

w : و

‘ : ayın sesi ع

ţ : t ile d arası ünsüz

ḃ : b ile p arası ünsü

ā : uzun a

ä : a ile e arası bir ses

ā̄ : uzun a ile e arası bir ses

ē : uzun e

è : kapalı e

ẽ : uzun kapalı e

ō : uzun o sesi

ō̄ : uzun ö sesi

ò : o ile ö arası ünlü

î : kısa ı sesi

î : ı ile u arası ünlü

ĩ : i ile ü arası ünlü

ĩ̄ : kısa i sesi

Giriş

Altunköprü'nün tarihi M.Ö 228 yılına döner. Bu kasaba Roman imparatorluğun'a bağlı olan (Şimar Şimord) eyaletin başkenti edildi¹. Kerkük'ün (44 km.) Kuzey Batısına düşen kasaba Kerkük-Erbil

¹ . AL-AZZAVİ, Abbas, Tarihü'l-İrak Beyne İhtilaleyn-Ecyal matbaasi, cilt 3, Bağdat 1939.

karayolu üzerinde önemli bir Türkmen yöresi Kerkük ile Erbil arasında bulunan ve küçük Zap adıyla tanınan ırmağın üzerinde kurulmuştur¹.

Bugün üç bölümden oluşan Altınköprü'nün asıl ilk çerkerdeğini oluşturan adaya Ortayaka, Tisin ve Selahi denilmektedir. Altınköprü'nün adı hakkında çok sayıda rivayetler ileri sürülmüştür. Birinci rîvayet, buradaki köprü yapıldığı zaman buna bir altın halka takıldığı biçimindedir. İkinci rivayete ise maliyeti yüksek olan köprü yapımı için kasaba halkı aralarında toplama kampanyası açmış ve toplanan altınları devlete bağış olarak vermişlerdir. Üçüncü, rivayet zengin ve elverişli topraklara sahip olan Altınköprü yöresi, bir altın ocağıdır². Yazılı kaynaklarda ise şu görüşler ileri sürülmüştür. Köprü suyu adıyla tanınan ırmağın her kolu üzerinde bir köprü yapılmıştır. İrmağın yukarı kolu Altın Su adıyla tanındığı kolun üzerinde köprü yapıldığı zaman buna Altınsu köprüsü adı verilmektedir .Buda zamanla halk ağzında Altınköprü'ye dönüşmektedir³. Bazı kaynaklarda Altınköprü'nün üzerinden geçiş yapmak isteyenlerden, köprü geçiş harcı alındığı, bu yüzden buraya Altınköprü adı verilmektedir⁴. Bazı kaynaklarda sultan Murat,şah Abbas'a karşı giriştiği ünlü Bağdat seferinden önce, Kerkük'e bir kumandan gönderir. Altınköprü'ye gelen kumandan, Zapsuyu üzerinde bir köprü yapmağa başlar. Sultan 4. Murat ordu ile birlikte ünlü Bağdat seferi'ne çıkar⁵.

Bazı kaynaklarda sultan Muratşah Abbas'a karşı giriştiği ünlü Bağdat seferinden önce, Kerkük'e bir kumandan gönderir. Altınköprü'ye gelen kumandan,Zapsuyu üzerinde bir köprü yapmağa başlar. Sultan IV. Murat'da ordu ile birlikte ünlü Bağdat seferine çıkar Altınköprü konumu Erbil ile Irak'ın güney şehirleri arasında Zap üzerinden geçişe elverişli olması nedeniyle, tarihi bir ulaşım yolu üzerinde kalmıştır. Bu köprü Sasani ve Roma köprüleri ile mukayese edildiğinde, Altınköprü'nün erken İslami devri (H.3./M.9.yüzyıl) eseri ve bununda Başkenti samerra medeniyetinin en parlak dönemine rastlanmaktadır⁶. İran'ın Kuzistan bölgesindeki Sasani dönemi köprülerinden sonra, İslam dönemi köprüleri içinde en eski olanlardan biridir. Bu köprü, (16.yüzyılda) Murat'ın seferinden (100) yıl önce yapılmıştır⁷. Altınköprü'nün adı ve tarihi hakkında verilen rivayetlerin hiç biri bir belgeye dayanmamakta ve çoğu uydurmalı hikayelerdir. Kesin bir husus varsa o da kasaba'nın adını tarihi köprüsünden almış olmasıdır. Bugün Altınköprü Türkmenlerin ağzı Irak Türkmen yöreleri gibi genel çizgilerde benzerlik arzemesine rağmen, bu kasaba ile diğer Türkmen bölgeleri arasında bazı farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıkta, değişik devirlerde Türkmen bölgelerine göç eden Türk oymağları arasında ağız (lehçe) farklılıkları'ndan ileri gelmektedir. Bunun yanında da Arapça ve Farsça'nında etkisini ilave edebilirim⁸.

Altınköprü ağzı: görîbem,durîbam,görîbig,durîbig .

¹ . HÜRMÜZLÜ,Habib "Altun Köprü", yıl:1,s:3.2002, s 5-7

² . DAKUKLU, Mehmet Hurşit " Altun Köprü Buçağını Tanıyalım" kardeşlik.Yıl:4,Bağdt 1965, :11

³ . BABAN, Cemal ,Usul Esmâ el- Müdün ve Mevaki'ül İrakıyye, 2 . baskı , cilt 1 , Bağdat 1989 , s.24-29.

⁴ . TERZİBAŞA,Ata,kerkük Horyatlar ve Manileri ,3.baskı ,İstanbul 1975.

⁵ . TAHA Bakır,el-Mürşid ila Mevatını'l Asar ve'l-Hazara,er-Rihletü'l-Hamise,Bağdat-Erbil Bağdat 1966,s, 1-3.

⁶ . HERZFELD,Sarre,Archologishe Reise im Euphrat und Tigris Gebiet,c.11.Berl İn 1911 s.322-326.

⁷ . NASUHÜ'S-Silahi , Beyan -1 Menazil-i İrakeyn ,Ankara 1976,s.73-74.

⁸ . ŞAHBAZ,Hüseyin,Kerkük Ağzı, Bitirme Doktora Tezi,İstanbul 1979,s. VII.

Kerkük ağzı: görmişem, görmişih, Belli başlı diğer bir farklılıkta şahıs zamirlerinde görülmektedir. Bugün Altınköprü ağzında şahıs zamirler (bem,beyi, besi,bemiz,beyiz,be siler) Kerkük ve bütün diğer bölgelerde genel olarak şahıs zamirler (Men,sen,O,biz,siz,olar)¹.

Yukarıda verdiğimiz kısa bilgiler ve araştırma sonucunda Altınköprü ağzının genel karakteri tamamen Irak Türk Türkçesi bir Azeri lehçesi olduğu anlaşılmaktadır.

Yapım Ekleri

Eklendikleri kökün ya da görevinin alanmında değişiklikyapan köklerden veya gövdelerden yeni sözcükler türeten eklerde.

1.İsimden isim yapan ekler:

İsim soylu sözcüklerden yeni bir isim soylu sözcük yapan eklerdir. Yeni oluşturulan sözcük genellikle eskisi ile yakın anlam ilişkisine sahiptir.

1.1. - lîğ - liğ - liğ - lîğ

AltınKöprü ağzında bu ekin sesi iki ses arasında her ne ka dar sedalılışıyorsa da, yalın hallerde (g'li) söylendiğinden dolayı,ekin her iki şeklini (gli,h'li) kabuletmek zorunda kaldık.

dilêkçiliğine (dilekçiliğine) 1/1 , gunartâlîğ (öğle yemeği) 3/5 , rēzillîğ (cimri) 3/5 , gēcēlîğ (gecelik) , hêrhîzliğ (hırızlık) 5/1 , 6 /8 uşāğlîğîmda (çocukluğumda) 6 /11

1.2. -Çı - Çi - Çi - Çî

Altınköprü ağzında fakat çı'lı şekli vardır. Bu şekillere hiç rastlanılmamaktadır:²
hêtriyyçi (hatrı için) 1/5, bilârçî (bunlar için) 5/7, ôziyyçi (kendisi için) 6/2, helvêçi (halvaçı) 7/21

1.3. - lı , li , li , lî

yaslî (yası olan) 2 / 3 , köylî (köylü) 7/4

1.4. - sız , - siz , - siz , - sîz

dilsîz (dilsiz) , ekmêgsîz (ekmeksiz) 4 /2 , hebêrsîz (habersiz) 7/4

1.5. -daş , -deş , -taş , -teş

ğardaş (kardeş) 2/1 , arğadaşlârîn (arkadaşların) 2/

1.6. -ncı , -ncı , -ncî , -ncî

ğırhîncî (kırkinci) 2/10 , birincî (birinci) , kinci (ikinci) 6/8

1.7. - çık - çık - cık - cık

¹ . DAKUKLU M., Küçük Altın Köprü Sözlüğü, Birlik sesiDergisi,s.34.yıl,Bağdat 1984 s.93

² . BEŞİRLİ,Çoban,İrak Türkmen Ağızları,Doktora Tezi,İstanbul 1979(Basılmamıştır),s.199 .ÖZÇELİK, Sadettin,Urfa Merkez Ağzı,TDK yayınları No:666,Ankara 1997,s.69.

mînçika (bu kadar) 4/4

1.8. - an

oğlan (oğlan) 2/2

1.9. - el

gözel (güzel) 1 /7

1.10. - gile

Nenesi gile, babası gile, bu sözcük Türkçede babası gil şeklini almaktadır . Türkçede (bablar, neneler) şekli geçmektedir.

1.11. - aka , - akâ - eke

Türkçede rastlanmadığı bu ek AltınKöprü ağzında kullanılmaktadır. Bu ek genellikle daha önce söz konusu olan tanınan nesneyi, şahıs göstermek için kullanılır.

atakaya 1/1 , Arvadaka 6/12 , kızaka 7/3

Ayrıca bir kişiye hitap edildiğinde de kullanılmaktadır. (Adamaka 3/3) . Bu ekin AltınKöprü kasabasında konuşulan Kürtçede var oluşu ve aynı manada kullanışı, bu ekin kurtçeden AltınKöprü ağzına geçtiği kanatını uyandırmaktadır. Kürtçeden aldığım şu örneklerde bu hususiyet açıkça "o oğlan" daha önceden bilinen kaden. Burada bir hususu belirtmeden geçmeyeceğim, AltınKöprü ağzına bu ekin parti siplere geldiği halde (geleneke) Kürtçede bu husu mevcut değildir¹.

2. İsimden fiil yapan ekler:

İsim soylu sözcüklerden fiil yapan eklerdir.

2.1. - la , - le

Yollādîm (yolladım) 3/6 , bağlādî (bağladı) 2/7 , başlar 5/3

2.2.- ar , -er

yaşar 6/2 , düşer 7/10 , karar (karar) 7/23

2.3. -en

begēnmrî (beğenmiyor) 7/4

3. fiilden isim yapan ekler:

Fiil kök veya gövdelerine gelerek isim, sıfat gibi isim soylu sözcükler veya fiilimsiler oluşturan eklerdir:

3.1. - mağ , - meğ , - maḥ , - meḥ

Bu ekin son sesteki g 'li şekilleri yalın hallerde de kullanıldığı için -(mağ ,meğ) şeklinde buraya alınmasını uygun bulduk.

Vërmeğ (vermek) 2/2 , yèmeğ (yemek) 213 , gezmeğ (gezmek) 5/4

¹. DAKUKLU,M., age., s. 34.yıl,Bağdat 1984 s.95

Bu ekin Türkiye Türkçesinden değişiklik arzeden bir özelliği Eski Türkçe ve bugünkü Azeri Türkçesinde de olduğu gibi, iyel ik eki almasıdır.

(içmeğim)

Bu ekin diğer özelliğide teklik 3.İyelik ekinden sonra dan-den (< elin) edatlarıyla kullanılarak sözcüğe zarf fiiller vasfı kazandırmasıdır¹.

gēldiğiiden (geldiğinde) 2/12.

3.2 -ma , -me

ēşitme (ışitme) 6/3 alma 7/25 ,

3.3 -ış , -iş

dēgiş (değiş) , yāgîş (yağış)

3.4 -m

dilēkçiliğiime (dilekçiliğime) 1/1 , seleme (güya) 2/2 , tāhîm (takım) 3/4

3.5 - g , - ğ , - k –

bōyūğ (büyük) 7/8 , boyag (boya) 8/2 , kōnağlārî (misafirleri) 7/2

3.6 - ağ , - ah , - ek

kōnağlārî 7/22

3.7 - ğın , - ğin , ğin , - ğîn

yorğîn (yorgun) , gēzginci

3.8 - ı , - i , - î , - ĩ

sürîndî (sürünmek) 2/11 , kōrhî (korku) 4/4 , kērrî (çok bilen) 7/4

3.9 - ce , - ca , - cı , -ci

inci 6/9 , eglence (eğlence)

3.10 - a , -e

derēnî 5/4

4.Fiilden Fiil yapan ekler:

Bir fiilden yeni bir fiil yapan eklerdir².

4.1 - n

yehēnîp (düş almış)

4.2 - l

bāhîlî (bakılı) 7/15 , ēgîl (eğil) 8/4

¹.BEŞİRLİ ,Çoban,age.,s .200

² . BEŞİRLİ ,Çoban, age.,s.218. ŞAHBAZ,Hüseyin,age.,s.444.GÜLER, Zülfü,Harput Ağzı,Elazığ Belediyesi , yayınları,Elazığ 1992,s.127.

4.3 - ş

dolaş , sëleşi (konuşu) (metinlerde geçmemektedir)

4.4 - r

bişirdiğ (pişirdik) 4/5 , bitirriğ (bitirdik) 7/7

4.5 - er , - ar

kaçar (koşar) 4/2 , tikerem 6/6 , tutar 6/12

4.6 - se

görset (göster)¹ 5/7

4.7 - ele

eşele , - çekele (çekmek) (metinlerde geçmemektedir)

Anlatan : Wehibe Tewfik, yaş 67, ev hanımı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : Patşahın Üç Kızı

(1)

1. Bir patşah warmış üç kızı wärmış. kızlārînîn birini wêri sağ wezirîn ôğlina birni wêri sol wezirîn ôğlina . Bir kızınîn da gēliller dilēkçiliğine .Dēdi : baba hēç warmam kişiyē atakaya warram kızım atakaya olmaz warasan . Ah nece ôli warasan.

2. Dēdi: bem atakaya warram . Binin қаһar kēbnin kēser. Ata kâçî her gēce gider atakānîn gurfāsında yatar . Ay dōlānî il dōlān ,bir gün patşah sawaşa çıhîp.‘ esker lēşker tōkîldî. ‘Eskēri lēşkēri kırîlî patşahîn oyzadan bir ātlî gēli yēl tēkîn besne bēle éder binca‘eskēri yıhar gene bēle éder binca

3. ‘Eskēri yıhar... kız da otirip dam da bēsi dēdi : ‘ ümrîy kalmāsîn , bēyi de warāydîy bir adama , bēsi kişimdi . bēmîn kişî tēkîn sawaş édērdi indide . O atakāçî kişimdi , dēyir : önin kimin sawaş édērdi ... Gēttiy wārdîy bir ata dilsiz āğîzsiz haywana ! Bēsi de yāndîgînnan , baһar kişsi gēldi at üzērinde

4. Bēle ētti binca ‘eskēri kîrdî , ēbēle ētti binca ‘eskēri kîrdî.Yāndîgînnan dēyir : ahîrşerler ne başîma binca қаһîsîz ... işte bēsi kişimdi ,dēyir:bēsi kişiydi ? He bēsi kişimdi . Atakā gēldi yēwe burnînîn kanāfî açîlîrî ōrtîlîrî . Millet dāğîldî millet dāğîlannan sora kız damnan ēndi aşāğya. Atakā pērîler

5. Pataşāhînîn ôğlidi dēdi :Fatma һan Fatma һan gēlgînan bira gētti yāһuna dēdi : ōdi bem kōyiram gidîrem , Alla һētriçi , Pēgember һētriçi Bem édîbem bēyi étme. Dēyir : ōdi bem gēttim binyedam һāpsî işte bēlēdi Bir kuş ōli ... konar pēncereye dēyir : ege bēmi istēdiysey bir dēmîr ...

6. ‘ākķaz al ēliye harda ‘ākķāziyîn üçî yilîndi ,harda kalāşîyîn dibî dēlîndi ... Bēmî orda tapasan . Dēyir : ēyyidi . Bir bayaz gügērçin ōldi gētti. Bî patşah kızi kāhtî wārîn yōһin һāpsîn sātî gētti ardîca . Bir kalaş girdi ayāğîna bir dēmîr āķķaz āldi gētti. olāştî bir memlekete .Bāhtî kalāşnîn dibî dēlîniş

7. ‘ākķāzînîn üçî yilîniş.Dēdi :bem Mehmed Çelēbîni birda taparam inşalla . Orda bir gözel һamam yaptırdî bî һamāmîn başında otirdi.Gelen gēçen bir matal dēyir,girri yēһēnişî toһ çıhîrî yāziya .

Anlatan : Gazi Mendan Ali , yaş 73, devlet mamuru, emekli.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : ‘Āһmet Wezir

¹ . SAATÇI, Suphi, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6 Azerbaycan-İrak(Kerkük) Türk EDEBİYATI, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, s. 156-157.

(2)

1. Günnêrîn bir gününde bir ‘Âhmet Wezir wârîydî. Bi ‘Âhmet wezirîn bir kardâşîda wârîydî. Bilârîn bir kıızdan bir ôgli wârîydî. Walla bir gün ‘Âhmet wezir kardâşna dêdî: kardâş gel ‘âmîn kıızın wêrîm sêniy ôgliya . Beslêrî öldiği günnen bi kıızın

2. Oğlana kêbînî keşîlîp. Aylar iller geçêr bi kıızdan bi oğlan birbirne ‘aşîk olîllar. ‘Âhmet kıızînî kardâşî ôglına wêrmêrî aḥşam meḥêlî kardâşî adamlârî yêwîne göndêrdî. Bi dêdî: keblêttîm. kardâşî aḥşam adamlârî yîgar binin yêwîne gêttî. ‘Âhmet Wezir sen seleme gêwlînde kıızın wêrmeg istêmîrî

3. Kaḥar kâpî arḥâsîna bir callat bîrâḥtî ,bîna gelen adamlârî kardâşîydan barabar ḥâpsînî öldîrdî .Bi kardâşînîn ôgli arḥâsîca gidene âtlî göndêrdî nâḥsî terefteyse ôni tâpîn gêtîrîn. ôni da öldîrrem . Walla bi ki âtlî , gêtîlêr bi oğlânî gêtîrdîlêr . Yôlin bir yêrînde , âtlînîn bîrsî birne dêdî : Gel bîni öldîrmîyêgîn

4. Bêsnî kôynêgînî bir kuşın kanîna ewleyêgîn ağaya aparâgîn, Walla oğlânîn kanînî kôynêgîn apârdîlar ağalârîna wêrdîlêr bêsîlêr oğlânî dirrî bîrâḥtîlêr öldîrmêdîlêr. Bi oğlan yolda yêrîrî kēḥîrdî binin kēḥîrîne yolda ki mulla gēlî .oğlânî tāmîdîlar, sordîlar nâḥsî terefe gēdîsey? dêdî : ‘âmîm babamnan

5. Barabar arḥadaşlârîn öldîrdî. Beslêrî ôglannan sordîlar : Nişî öldîrdî ? Oğlan dêdî : Babam gêttî ‘âmîm kıızînî beme âssîn yêwîn kâpîsî arḥâsîna bir callat bîrâḥtî adamlârî ḥâpsînî öldîrdîp, ki âtlî göndêrdî bēmî öldîrmege, ki âtlîlêr kanînî kôynêgîmî apârdîlar bir kuş wîrdîlar kuşın kanînâ ewelêdîlêr

6. Bemîde sâldîlar. Atlîlêr bîni apârdîlar, bînin ‘âmîşî yêwîne. ‘âmîşîne dêdîlêr: memnun ollîg bēyîden ege bîni öldîrmêsey.. ‘âmîşîde binnârîn memnun öldîglârînî keblêttî , dēyîr: Daha kıızîmîn âdînî dilîne gêtîrmêşîn .Bîna beslêrî dêdîlêr : kıızîyîn âdînî dilîne daha gêtîrmez. ôglana dêdî :tamam binin kıızînî

7. Dilime bir daha hêç gêtîrmem . ‘âmîşî dêdî : Bir neçe dene ôgînde söz wêrsîn ki kıızîmîn adînî gêtîrmêşîn bir daha gêtîrsey ? bēynî öldîrrem. Walla oğlanakâ söz wêrî. ‘âmîşî de kıızînî baḡlâdî. Bi gencîn öldîrmêgînî istêdî .Mullalar bîna memnun öldîlar ,ôglânî êlînnen âldîlar. Dêdîlêr : Ôglânî bîrah gētsîn

8. Bir uzaḡ yêre. Walla bîni göndêrîlêr bir uzaḡ yêre bi yolda gēdîrî bir tâcîra rast öldî. Tâcîr ôglana dêdî: oğlîm nâḥsî terefe gēdîsen? Dēyîrî: ‘âmîm bēmî öldîrmeḡ istîyîp ,bem êlnînen kaştîm .Tâcîr dêdî : bemnen yêwe gidêgîn , bem bēynî ôz oğlîm sayaram, Bir kıızîm da war ôni beye wêrrem .

9. Bîni apârdî yêwe , kıızna dêdî: kıızîm bēyî bîni ēyyî mu ‘emele êle bi filan tâcîrîn ôglîdi . Bēynî bîna wîrrem .Zaman gēştî bi gēttî ticârete .Bînin kırḥ dene bâḡî wârîydî . Bi kıızîna dêdî : Bem gelene keder, bir kırḥ gün sefêrîne giderem günde bir bâḡî besne gēzdîresen kırḥ güne keder bem gellem ticâretten.

10. Bēynî bîna wêrrem toyda êderem. öttiz dākḡuzî wêresen kırḥî wêrmîyêsen . Babâsî gēttî ticâretîne kıız bi oğlannan günde bir bâḡî gēzîrdîlêr kırḥ günü kapâttî Babâsî gelmêdî. Bi oğlan kıızdan kırḥîncî kilîgî istêdî. kıız wêrmêdî . Oğlânîn belînde bir dērrî kurşag wârdî aşî belînnēn âttî ,diwardan diwara tûngîldî.

11. Baḡda gēzîrdî bâḥtî bir dene bilbil bir gülîn üzêrînde çak, çak gēzîrî. Bi bilbilin kanâtî, dēgdî bi güle, gülîn bir yarpâḡî dūştî. Bilbil ôzîñî kēḥîrînnen kâḥt üreigne gülîn tikânîna bātîrdî. Oğlan bîna beḡe bâḥtî. Bi fēḡḡîr bilbil sūrîndî ... Sūrîndî bâşîn kōydi bi gülîn üzêrîne ruḥî çîḡtî .Oğlan dēyîrî : hay , bi nêdî

12. Dêdî : Bir bilbil gül ḥêtriçî ôzîñ tikânîlî dala wurdî bem bîrda durîbam! oğlan orda bir neçe m ‘enî dēyîr : sora kıza dêdî : Bem giderem . kızakâ dêdî : yoh koymām gidesen ! Babam da bēynî beme tēsîlîm êttî. Babam gēldîgîyden gêt. Oğlan dêdî : yoh Walla bem giderem . Oğlan gēdîrî , yolda bi kıızın

13. Babâsî gēldî. Oğlana dēyîr: Oğlîm bēyî gêtme. Bem, giderem babâsînnan kıızî isterem . Bîlar kisîde yêve dōndîlêr yemeg yedîlêr. Üç gün orda kâldîlar. Üç günnen sora, gēttî oğlânîn. ‘Âmîşî yêwne. ‘Âmîşî bîlârîn gelmêgînnen memnun öldî ‘âmîşî kıızî ôglına wêrdî . Toy êttîlêr . Şîrînnîḡ îştîlêr .

Anlatan : Memun Emin Latif , yaş 67, öğretmen, emekli.

Derleme yeri : Altunköprü

Konu : Bir Adam

(3)

1. Günnērîn bir günînde bir adam wârmîş . Arwâdî cîger ister bēsînnen. Bî gider kıassab tükânînnan cîger âssîn. kıassaba dēyîrî: Bî cîger nağadaya ? Dēdî :Bêş dînara . dēyîr: Nişî kıardaş cîgērîn birî üç dînara bēyî bêş dînara dēyîsen.
2. Kıassab dēyîr: ‘ âmî o cîger üç dînara Musil’da birda dōğî .Bî miner ata gider Musil’a , olâşî bir kıassâbîn yannâ, âmî cîger nağdaya ? Dēyîr : üç dinarâdî. Memlekētîy nâhsî tereftēdî gēlîpsen birdan cîger alîsân ? Dēyîr : Walla memlēktîm kērküg dēyîr : Orda bahâydî cîger. İndî gēldîm Musil’dan ucîz âlîm . Dēdî :
3. Bî gece beme kıonağ olmîsan? Dēyîr :bēlî. kıaldî. Mîgrîb öldî kıassab bēsîñî apârdî yēwne.Yēmeğ ēdipler . Dēdî : adamakâ yēğîñ dōgēğîñ yohsa dōgēğîñ yēğîñ ? Dēdî:Walla yēğîñ dōgēğîñ. kıonağ ürēğî çatlādî . kıonağ daha yēmîrî. ‘ âmî nişî yēmîsēn ? Dēdî: Dēynîz dēyîsîz : dōgēğîñ. Bēyî , dēdî: hēkkîy olmâsîn.
- 4.Şâm ēttîler. şamnan sora her birî elîne bir dōgēç âldî gēştîler yan göze bēle çaldîlar o kēbrî istēdîğîy tēkîñ. Adam dēdî: Bî nēdî dōğîsîz bîñî ?Arwad dēdî: Walla bî kıışîmîñ kēbrîsîdî yēwde gōmîbem bēsîñî .Nişî ? Dēdî: Rēzilîydî öz mālîñî yēmēzdî, ürēğîñnen gelmēzdî yēşîñ rēzîllîğ ēdērdî.
5. Bēsî ölennen sora bemde bî kıassaba wârdîm.Anaştâlîğ ēdēriğ kıahārîğ dōgēriğ bēsîñî,gunortâlîğ ēdēriğ kıahārîğ dōgēriğ bēsîñî ,ahşam şam ēdēriğ kıahārîğ dōgēriğ bēsîñî . Şamnân ewel dōgēriğ şamnan sora dōgēriğ , bîñîñ ‘ âklî başna gēldî .Ay dēyîp bem de rēzilîğ ēdîbem kērküg harda Musil harda gēlîbem
6. Cîger almağa ! yēttîştî Kērküg’e . Hambal arhâsîna wēriş ferdeyden pirînc gēldî yēwe olâştî. Arwad ha nēttîy ? Dēdî .Walla birşey ētmēyîbem . Dēdî : Bîğada ētî yollādîm, pirînc yollādîm olmâzdî yēmeğ ēdesen!
7. Dēdî : ēh bilmēdîm Ne bilîm kōrhîtmî! kıız , dēdî : Bîñca wāhîtmî bem rēzilîğ ēdîbēm. Kerküg’î kıoyîbam gēdîbem Musil’dan cîger âlîm ! Bîñnan sora al bemnen yēmeğ. Mende gēttîm mene bir şey wērmēdîler

Anlatan : Cuma Kasapoğlu , yaş 63, sayyar satıcı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altunköprü

Konu : Kēçel Oğlan

(4)

1. Bir wārîymîş bir yōhiymîş bir kēçel oğlan wārîymîş. Bî kēçel oğlan yērrî ayagna bir tiken batır. Bāhîtmî bir dene dirîp ekmeg yāpîrî. Dēdî : Besne bî tikēñî çıhart ayāğîmnan bēsî çıhartî ayāğînnan tēndüre attî .Dēdî : tikēñî isterem
2. Bem .Ēh, dēdî : âttîm tēndüre.Kēçel oğlan dēdî: bilmem yan tikēñîm isterem yohsa da ekmēgiy kıapāram .Walla bēsî,dēdî : Oğlim âttîm tēndüre,nēdîm bem.Walla kēçel oğlan bēsîñî ekmēğîñî kıapar kıaçar. Bî kēçel oğlan gēt gēt , gēt çîhîtmî çöle,bāhîtmî bir köme çoban sût sāğîplar bēle içîller ekmēgsîz
3. Dēdî: alāyîñ ekmēğî wēriş beyze doğrāyîñ içne .Ekmēğî wērdî. Walla çoban toh yēdî ekmēğî. yēnnen sora dēdî : Beme ekmēğîm isterem.Çobannâr dēyîr: bēyî wērmēdîy ekmēğî dēdîy: Alāyîñ yēyîñ. Birde Kēçel oğlan dēdî : bilmem yan ekmēğîm wēriş, yan da kıoyîñîzî kıaparam . Walla kıoyîñî kıapar kıaçar.
4. Kēçel oğlan yēri,yēri bahar bir yēwden helhele sēsî gēllî ? Girer içērye bahar tōydi.Dēdî: Alāyîñ bî kıoyîñ yanîyîzda kıassîn mîñça sora gēllem apārram bēsîñî .Gider. Mîçîka sora gēlî toy şehēbîñe dēdî: Ha hânî kıoyîñîm ? Bēsîñî dēdî : kıoyîñîy kēştîler âş ētsîñner. Oğlan: Gēttîrîñ kıoyîñîmî wēriş .Ēh

5. Kōyiniyî kēstiğ ,bişirdiğ yēdiğ kēçel oğlan dēyir: İlle kōyiniyî wērişiz yanda gēliniyizî apārram.Kēçel oğlan gēlini kapar kaçır .Kēçel oğlan yolda yērrî bāhtî bir dene gēçir ēlinde bir nānkîra Dēdi : Ha nissen ? Dēdi : bi nānkîrāyî wēr beme , bi gēlini wērim beye.Dēdi: ēyydi.Bēsî kēfî gēldi. nānkîrānî wērdi ēlîne
6. Gēlini apārdî gētti. Bi nānkîrānî āldî ēlîne gētti şat yānında bir dāşin üzerinde otirdi. Dēdi : Tiken , wērdim , ekmeg āldim ekmeg wērdim kōyin āldim , kōyin wērdim , gēlin āldim gēlin wērdim ,nānkîra ,āldim ,oğlan nānkîrānî çālirdi ayāğî sirāndî şata düşti.

Anlatan :Hakim Aziz Sait , yaş 65, kahve sahibi, okur yazarı var.

Derleme yeri : Altıncöprü

Konu : Üç Hêrhiz

(5)

1. Bir wārmîş bir yōhiymiş üç hêrhiz wārmîş. Bi üç hêrhizliğe gideller.Beslêrin birsi dēdi : bi fêkîr hāhîn (‘ālēmîn) yēwlêrî nōssin ki bemiz çalāğîn.O birsi dēyir : Nişî patşāhîn gētmîyēğ yēwnî çalāğîn . Bir neçe gün beslêrî patşāhîn yēwîne bāhtîlar.
2. Günnêrin bir günî gece mehelîn de patşāhîn yēwne ēndiler . Patşāhîn yēwnî çoğ ahtar ahtar ēhîrde hēznēsni taptîlar. içinde na war ne yoh apārdîlar gēttîler .Yārînsî patşah yuhidan Kağar bi çalınmağ meselēsini ēşidi patşah yēwînde nağada hedeme war,hāpsînî çāğîrî,bēsîlere dēdi : Nişî param
3. Hēznede yōhti ? Patşah çoğ beklēdi ama bağar hēç bir kimseden hakāt çıhmādî ? patşah dēyir: Bēle olmaz.Bem ōzîm ahtārram.Kağar aspābînî dēğîşî , ‘ itiyādî bir elbise girer çıkar. Memlekētî çola çola ahtarmağa başlar ama bir şey tāpmîyîp patşah ki , üç gün sora gene bir şey tāpmîyîp.Patşah ōzîne
4. Dēyir : Nişî gētmîyim memlekētîmîn yāzîsında dāğî ,derēni çēmliğî ahtarmîyim.çîğar ahtarmağa bağar bir dağdan oyza üç adam atas ēdip otiriplar. Patşah yağlāşî hêrhizlerden ha bi Allāhîn dağ derēsinde gezmēge çîhîpsîz ? Hêrhizler adama bağ birada gezmēğ yēri ōli bēsîlerden sordî da nağsî terefe
5. Gēdişiz ? Hêrhizler,istîriğ bir sefer daha gidēğîn patşāhîn yēwnî çalāğîn .Hêrhizler dēdîler : İndî de beyne annādîrîğ işimîzi. Bir denēsî dēdi : Bem köppēğ ‘in dilîni annaram,birsi ēlîm kîfile degmēten ōzînnen açîlîr.O birsi bem karānnîğta adāmîtanıram. Hêrhizler patşāha dēdîlîr: bēyi indî de işiy
6. Nēdi nedōğî ? bēsî dēyir :belî annādîram. Bem kanalmağ ēdebîllem Beslêrî di yalla kâhîn gidēğîn patşāhîn yēwnî bir sefer daha çalāğîn.Walla gēttîler. Patşāhîn yēwîn çāssînnarda bāhtîlar da yēwdeki köpeg hūrîmeğe başlar dilîn annar,dēdi :Gēriye dōnēğîn .Kinci sefer patşāhîn yēwîne ēndîler,Yēwnî ahtar
7. Ahtar hēznēyi taptîlar.Hêrhizlerin birî ēlî kîfile degmēğten kîfil ōzînnen açîlîr.Günyelêrî dōldirmağa başlādîlar patşah heresîne işaret ēdip hêrhizleri tuttirdi.Beslêrni hepse birāhî.Yārînsî sebbehten bilārçî asmağ ipî hazırlādîlar.Beslêrî hele ipe asîlmîyîplar .Patşah bağar hêrhizlêrî ayağlārînîn
8. Gözlêrîne keder bāğlîyîplar. Patşah yağlāşî dēdi: Nenēyiz bēle babāyîz bēle nētîyiz ki bēyzi ipe asîllar. Hêrhizlerin birsi dēdi :Patşah yēwnî çālîrdîğ bēmzi herēsleji tuttîlar. Birsi Patşāhî sesînnen tānîyîp.
9. Patşāhîn ürēğî yanar bēsîlere emîr wēri hêrhizlêrî ipten ēndîrîller Bēsîlere patşah deyir: Bēmîn hakātî ēşidîn ēyyî . Bi sefer ēttiyyiz bēyzi ‘ āf ēderem. Ama kinci sefer ētseyiz bāşîyîzî wurram.

Anlatan : Abdilkerim Dağıstani , yaş 72, manavaçı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altıncöprü

Konu : Fêkîr Adam

(6)

1. Wārîydî yôhiydi bir fêkîr adam wārîydî. Günde gidêrdî ödîn yığmağa. Bir gün yörindî dēyîrî : OF .Baħar bir adam pēydah ōldi. Dēdî : Ha nissen? Dēyîr: adam Walla bir şey istemirem bem yörindim. Dēyîrî : Bēlî bēmîn ādîm ōfti .Dēdî : bem ...
2. Fekîrem günde ödîn yığaram her mehel de acam ! Dēyîr : sēniy bir kıziy war al bi torbâyî, ōzîyçî apar kıziy beme wēr .Walla adam kızinî bîna tēsîm ēder. Bēsîde: Ardîmaca gēlgînan.Yērî yērî bir kesre ōlâşî.Bî kēsîrîn içînde bir fetre yaşar.Gēce ōlî bir şey wērî kıza kōhlar kızin hēbērî ōzînnen qalmaz.
3. Sebbeh ēyyî ōlî. bir ay bēle, ki ay bēle arwādî ‘ ācîz ōlî. Hēdeme gider kısnîn yōlnî bekler. Dēyîr: Arwādîy çoh ‘ ācîzdi , ha ! Babāsî yēwnî istîrî gētsîn.kişi dēdî : Eh Walla yēwne gētmegîyde āynî Fikrîn bozallar bes neney,babay yēwîdî bēsîni apar bir heftēlîge.Walla arwādî apārî adama hāzîr ol dēdî. Bēsîni adama
4. Koyar ener aşāgî ēşîdî bir ayağ sēsî gēllî hay! Fatma Hânî sēsîdî kız gider nene babāsîydan şad ōlî. Nenēsî , babāsî dēyîller: Kîşîy kimdi ? Dēdî: Walla görmem ōzînî bes bēş mehel yēmeg gēlî ōgîme , yēmeg kaħar ōgîmnen , hîzmet ēdeller beme. Ama her aħşam ōlî bir şey wērî kōhîram daha ōzîmnen
5. Hēbērîm kâlmîyîp sebbehē keder. Eh. Beleyse baħ ōnî kōhîlama almānî wērseler ōnîn yērîne kōhîla. Bir hefte geçennnen sora nenēsî dēdîgî hākâtî kız ēder.Baħar nēdî ne dōgî ?kişi bir gün yuhînda arwādî görer şapka bāşînda yēddî kîfil yēddî kilig kōbēgîn de bir kiligî açar dēyîr : Ha nissen?
6. ‘ Āħmet Çelēbî ’nî zürriyēsî dūnyaya gēllî beşig yaparam .O bîrsî dēdî: Walla , ‘Āħmet Çelēbî’ nî zürriyēsî gēllî dūnyaya aspa tikerem bînda yuhîdan diskî ? kişi dēyîr : Bî bēmî ōldîrî ēmîr ēder bî arwādî apārî bāşînî kēsîn ‘ āzyēsî kân ēlēyîn gētirîn beme dēdî.Bēsî kıza dēyîrî ! Nēttîy ōz ekmēgîye
7. Tepme wurdîy.Walla heres bir kuşî ōldîrî bînin bir ‘ āzyēsîni kâna eweler heres bēyî ōldîrmem bāşîy al gēt.Yolda dēyîr nāhsî bācîy kâldîrî bēyî gēt ōnîn yannā .Arwadaka yērî yolda baħar bir arwad kōyden gēllî bî bulagtan su apārî . Dēyîr : İnci dağdan enen kız inci hālî giren kız beme bir gēcēlîg yēr ēle
8. O ‘ Āħmet Çelēbî bāşî sadakāsna. Birincî bācî dēyîrî : ‘Āħmet Çelebi kurbân ōssîn kēbîrsîne kālîp dēyîr : kâwar bēsî . Kincî bācî gēlî ‘ āynen dēyîr : İnci dağdan enen kız inci hālî giren kız beme bir gēcēlîg yēr ēle o ‘Āħmet Çelēbî bāşî sadakāsîna kincî bācî dēyîr: ‘Āħmet Çelēbî kālîp indîye keder
9. Bir ekmeg wērî bāşî sadakāsîna .Bî sefer en kîçîk bācî gēlî ‘ āynen dēyîr : İnci dağdan enen kız inci hālî giren kız bem bir gēcēlîg yēr ēle o ‘Āħmet Çelēbî bāşî sadakāsîna , Walla bî apārî yēwe. Bî arwādîn sancîsî ōlî. Gēce apārî bîni bir ğurfaya koyar baħar sâncîsî war.Gēlî kîşîne
10. Dēyîr :Bî arwadakânîn sâncîsî war. Nēdēgîn ? Günēhtî ,kişi dēdî : Bem, giderem ayrî ğurfaya , bēsî bîrâhîn bî ğurfaya .Ebēyî gētirîn doğsîn. Walla gider bîni çāğîrî kârdâşî nî küremēsî , kehkûl bāşînda yēddî kîfil yēddî kilig kōbēgîn de bî uşāgîn ebēsî kēflēndî. Gēce ‘Āħmet Çelēbî pēncereye gēlî
11. Dēyîr : Ebe yâtîpsay oyan , oyāğîysay ēşît : Nece beme uşāglîgîmda hîzmet ēttîy bînada bēle hîzmet ēle , yārînsîda ‘ āynen gēlî bēle dēyîr: Bî arwada bî meselēnî hakat ēder yēw şehēbîne dēyîr : Bācî bāhîram bir kuş pēncereye gēllî bēle dēyîr gēdîrî.Yēw şehēbî sorar nāhsî wāhît gēllî dēyîr:
12. Azan mehelî gēlî.Arwadaka ōzînî mat ēder.Arwadaka bîlî kârdâşîdî.Gēlî bir kelime dēsîn:tēz ayāğînnan tutar. Dēyîr : Salmam salmam ēndîrî aşāgya bî ki bācîyî kâwar kîçîk bācîydan şad ōldîlar

Anlatan: Cewdat Enwar Ali , yaş 71, öğretmen, emekli

Derleme yeri : Altinköprü

Konu :Gözel Helweci

(7)

1. Wārîydî yôhiydi bir zengin adam wārîydî. Bînin bir kızi wārîydî . Bî adam çola mullāsînî çāğîrdî. Dēdî : Bem ticāret ētmege giderem.Bēmîn yēw ne istîrî bēyî beslerçî al gētîr bem sora hîsābîyî wērrem. wāhîtlarda tācîrlar karwānî

2. Kēṭire yüklərini bîrâhîrdîlar ticārete gidêrdîler sora nâhsî memlekete gētsēydi gerēkim o memlekētîñ bōyüġînnen dōnmeġ iznî āssînnar sora gēssîn .Mālîñî,ēşye meşyēsni satardı . İşte mullaya bēle tembîh êtti ki ,dêdî : Sayma bēmîñ yēwdî say ōz yēwîydi: Ne istîller bēyi al beslêrçi bem gelendem

3.Hisābîy wêrem.Bi tacir sebebh kâhar ticarētine gider Allāhîñ günî mulla yēwne bir sefer gidêrdî bēsîlere Dēyîr : Ne istēdiyîz sēlēyîn! utanmāyîn bēmî ‘âyni babāyîz sâyîn. Walla birgün sebehten kızaka hēmîr yugîrî bi asnada mulla kâpîyî kēyyîm teklēdî girdî içēriye .Dêdî :Ne gēṭîrîbem kızîyîz

4. Begēnmî beslêri hēbêrîmîz yoḥtî. kız mullānî kenşerlêdî kenşerliyiñde mulla ne gēṭîrip âldî. Mulla gelende kız ēlînnen gēṭîrdî ēşyēni āssîn ‘āzyēsî üzerînde yāşîydî cānî gōşîkîrdî,mullaka bi kıza tēmeh êtti.Gēce yāṭîp binîñ fikrînde yārînsî gider bir kērrî arwad yanîna dēyîrî : Bēyi edebissēy

5. Bi kızî ikne ‘ēdesen bemnen bir gēce yātsîn.Walla kērrî arwad kâhar gider kızın yēwne dêdî : Kızîm işte filan aġa bēş âltî aġalārîñ adlārîñî sâydî beslêri beye salam êṭṭîler,dêdîler indî bēmîz hāmāma gidêrîġ,bēsîde gēssîn walla kızaka kâḥtî üzerîne aspābîñ girdî,bezēndî gētti, hāmama . Bi kērrî

6. Arwad dêdî: Bēyi dî soy aspābîy hāmama gir beslêride indî gēlî.Walla kız sōydi içērye girdî Bēle bāḥtî mullada sōyinîp içēride.Mulla dêdî: Dîgē bemnen ōti rehmet o babaya. Kız düşîñî,gēwlînde dēyîr: Oho,daha binnan kurtārmaġ yoḥtî mulla dêdî : Madam bēyi bēmîñ,bem de bēyîn , kız dur indî

7. Mulla,bēyi bir ēyyî yēḥyîm sora işi bitîrriġ Walla kız başlar mullānî yēḥēmeġe.Bir kēlip sabunnu bitirî ,mullānîñ ḥāpsî cānîñî ēyyî yēḥiyîp sūrtîp,Sora kız tāsî,bîrāḥtî pēştamālîñ içine gēṣtî mullānîñ arḥāsna oġada wurdî mullānî, mulla düştî hēbêrî kalmîyîp,üzēriñe aspābîñ girdî. kızaka memlekētîñ

8. Yāzsîna kâştî. Kız yola düştî yēri yēri ,yēri bir ayrî memlekete olāştî .Bir bōyüġ dāşîn arḥāsînda ōṭirdî.Mîçka sorāsî o memlekētîñ paşānîñ oġliydān Lale kuş āwna çîḥîptî dêdî :Bi gün nâhsî kuşî aw êtsem bēmîñ . Walla gēṭṭîler ama bir kuşî aw êtmēdîler gēriye dōndîler , yolda bi kızî gōrdîler . Paşa Oġli

9. Dêdî : Lalem indî bi kızî bem apārram allam,walla kızdan yēwlēndî yēwîne gēṭîrî il gēldî , il gēṣtî bi kızdan , ki oġli , bir kızî ōldî. Bir gün bi kız adāmîna dēyîrî :bēmî babam yanîna apar. Bēsî dêdî : kēydi yoḥtî.Şah Zade Laley'e dêdî :Kaḥ bir tāḥîm ‘āskêrî gēṭî bēyiñden barabar ,bēmîñ arwādî apārîñ babāsî

10.Yēwîñ gōrsîn beslêri birde gēriye dōnder.Walla Lale de ‘āsker gēṭîrî yēmeġ mēmeġlêrî ḥāzîllar,kız uşāġlārîfydan yola düşer O günî yēri ,yēri aḥşama yāḥun ‘āsker yüklêrîñi bîrāḥtîlar yēre gēcēni orda yāṭṭîlar.Lale de kâhar kızîñ çadîrîna istîrî girsîn.Walla aḥşam namazînnān sora ‘āsker yāṭṭî.Lale kâḥtî çadîrînnān

11. Kızîñ çadîrîna girdî . Dêdî : Gel bēyiñden bem bi gēcēni bir yērde yatāġîn.Kız keblētmēdî. Lale ōġlannārîñ bîrsni kōlinnan tutti, dêdî : Kız yatmāsay bi ōġliyi ōldîrrem . Kız dêdî :ōldîr, Walla sebebh ōli ‘āsker kâḥtî yuḥîdan dēyîrî: Lale , indî ḥāzîrîḥ.Lale dêdî :Şahzade’nîñ bir ōġli ḥestēydi ōldî.Onî indî

12.Gömēġîñ sora yola düşēġîñ.Walla oġlanî gömeller yola çîḥallar aḥşama keder yēṛîdîler ‘āynen bir yērde ēşye meşyēlêrî ēndîrdîler ōṭirdîlar.Aḥşam namāzî gēṣtî Lale gene ‘āynen gēṭṭî bēsîñîñ çadîrîna ‘āynî ḥakātî dêdî :Nōlisay bēyi bi gēcēni bemnen yatasan.Kız gene keblētmēdî .Lale dêdî: Yatmāsay

13. Kincîni ōldîrrem.kızaka dêdî: ōldîr.Lale kincî oġlānîda ōldîrî. Sebbḥ ōli gene ‘āsker kâḥtî gēldî,Lalem gētmîyēġîñ? Lale de dêdî : Şahzade’nîñ o bir ōġli ḥestēydi ōldî .Bēsîde gömēġîñ sorada gidēġîñ.Yārînsî gene yēṛîdîler aḥşam ōldî.Gene bir yērde durdîlar yēdîler , işṭîler aḥşam ōldî , namazînnān sora

14. Lale gene kızın çadîrîna gēṭṭî . Dêdî : Baḥ ki ōġliya ürēġiy yanmādî , indî de kızîyî ōldîrrem . Kızaka dēyîrî :O ki oġlanî ōldîrmēdiy kızîda ōldîr . Walla kızîda ōldîrî . Sebbḥ ōldî ‘Āsker gēldî gene Lale’nîñ çadîrîna,dêdî:Gētmîyēġ? Lale dēyîr: ‘Āskere Şahzade’nîñ kızî da ōldî Walla kaḥallar bēsîñî

15. Gene gömeller ,çadîrlârînî yığıştîrîllar gene yola çıhtîlar. Gèt gèt aḥşam ôlî bir suyn kinârînda òtîrdilar Lale gēlî kıza ‘ âynî ḥakâtî birde dēyîr: Bah beme uşaglârîy nece öldîrdîm bēyî de bēle öldîrrem .Kızîka mîçka sora dēdî : Bēmî bîraḥ gēdîm ebdes alîm gēlîm. Lale bînî ḥakâtîna inanmādî!
16. Dēyîr :Gelmesen kız dēdî : Kōrḥma gēllem . Ege inanmîsây bir ip bağla belîme dēdî: Ğyydî kaḥar ipî bağlar kızîn belîne kız gèt gèt bir uzın mesefe yēîr belînnen ipî açar bir bōyîg daşa bağlar kaçar.Lale de ipî kēyyîm tutîp ôzînnen wāyî bēsî ordādî, bilmîrîde kız kâştî .kız yēî , yēî , yēî ,ha yolda bîyza
17. Bāḥîrî oyza bāḥîrî bir kimsēyî gōrsîn yardım ister ama heç bir kimse kânşērîne gelmez. gene de kızî bekle bekle bāḥîp gelmēdî. Walla kaç ,kaç baḥar kız ipî bōyîg bir daşa bağlāyîptî.Walla döner çadîrna yatar.Sebbeḥ kâḥtîlar ‘asker Lale’ nîn çadîrna gēttîler .Lalem gidēğîn dēdî : Yoh nişî ?
18. Dēdî : Uşğlârî öldî Arwadîdā kâştî. Walla gērî döneller Şahzadeye dēyîller : Uşaglârîy öldî,Arwādîyda kâştî bēmîz macbur kâldîğ gērye dōndîğ.Şahzade bi işe tâeccübî kâldî!Çoḥta fikrîñî bōzdi. Şahzade bēle ‘ âklînnen gēştî dēdî:İndî kız gēlî.Walla kız gēlî bir çobânîn yannā dēdî : Çoban bi aspābîmî beye wēîm
19. Bēyîn beme bir kōyuniy kēs kārînî beme wēr êtmētî ôzîyçî çewēr .Walla çoban kēstî kōyuni kārînî marnîñî çîḥartî kıza wērdî. kıza kārînî yēḥîyip saçlârîñî yığıştîrdî ,bāşîna girdî.Öldî ‘eynen bir kēçel oğlan. Bi kız yēî ,yēî babāsîñî memlekētîne yētiştî.Gēttî bir ḥelwēçîñîñ yanînda şēğîrt öldî.
20. Bi ḥelwēçîñîñ gün be gün müştērîsî çohlāştî nişî çohlāştî , bi kız pek ḥelwe bişîrîrdî. Adîñî kōydilar ((Ḥelwēçî gōzel)) . Gelen giden herkeş dēyîrî : gidēğîn ḥelwēçî gōzēlîn tukannā , ḥelwe yēğîn .Şahzade dēdî: Kaḥ Lale bēyîden gurbete gidēğîn . Atlarına mindîler yēî yēî o memlêkete gēldîler.Dēyîller:birde
- 21.Pek yemeğ kimîñ war.Dēyîller: ḥelwēçî gōzēlîn ḥelwēsînnen yēmēğnîñ pek yōḥtî. Gēldîler attan êndîler yemeğ ḥelwe yēdîler . Aḥşam öldî, bir adam gēldî ḥelwēçî gōzele dēdî :Bēynî filan aḡa istîrî gōrsîn,d’ewet êdîrî. Kızaka dēyîrî: Filan Ağaya sēlēyîñ bem gēlmem kōnağlârîm war. Ama kızaka
22. Bi kōnağlârî tânîdî.Bi adam gēttî dēyîrî: Ḥelwēçî gōzēlî gēlmîrî Şahzade dēyîr:Nişî gelmēdî ? Dēdî: Kōnağlârî war . Şahzade dēdî : gèt kōnağlârînda gēti ge.Walla adama kōnağlârî ḥāpsnî gēttîrdî Şahzadeye,Şahazde bilara ḥoş gēldîyîz safalar gēttîrdîyîz dēdî .Konağlar Òtîrdilar. Kızaka bāḥtî babāsî orda
- 23.Mulla da ordādî. Şahzade dēdî : Her kimîñ bir ḥakâtî warsa sēlēşşîn heç bir kimse sēleşmēdî . Şahzade dēdî: Ğyyîdî .Ha kim sēleşî ? Hāpsî karar wērdîler ḥelwēçî gōzel sēlēşşîn (Ḥakāt êtsîn). Ḥelwēçî gōzel dēdî:Bem ḥakat êderem bēs bîra bir ḥerres bîrāḥîn ne kimse girer nede çıḥar. Patşah marāmî
- 24.Annadî dēdî: Tamam. Kız ayrî adāmîn adîydan başna gelennērî ḥakat êttî .Ḥakâtînda bir ḥîlaf olmāsîn ne yazîdan nede İçerye heç kimse girmez , çıḥmāz. Ḥakat Mullaya gēldēğîyden Mulla kōrḥsînnan sancîlândî.Dēyîr:mîçka yazîya çıḥîm ama bîñ Şahzade keblētmēdî.Dēdî: Òtir. Ḥakâtî Şahzade de
- 25.Annādî.Lale’ nîn de,mullânîn bōynîñî wurdî .Gene kıızı âldî dōndî yēwne . Ustāmîzîn âdî Ḥîdîr . Êlîmîzden gelen bidîr Gōkten uç alma dūştî , kisi eşîdēne biride diyēne .

Anlatan : Nimet köprülü , yaş 78, manavaçı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : Kırttan Koyun

(8)

1.Wāyîdî yōḥîydî dērîñ dünyāsînda bir gēçîyden bir kōyîn wārdî.Kişî çıhtîlar çöle. çōlî gēz gēz Ājdîlar yayîlîllar. Bāḥtîlar bir kırt . Kōrḥtîlar durdilar. Kırt dēdî : Kōyîn kıardaş indî bēyî yerem dēdî: Walla kıardaş duribam yē bēmî amā

2. Bēyiden rica éderem ,indî . Yème bēmî giderem Ōyniyîm ..Mîçka ōgîyde , annan bēmî yè , Dēdî : Di yalla oyza tūngîldî düştî , biyza tūngîldî düştî oyza kâştî düştî (kurtta hebele etrēfînde dolānîrî) . éle êtti, béle êtti ... kōyîn kâştî . Bekle bekle bekle ... kōyîn gētti! kurt ahtar ahtar. Kōynî tapmîyîp .

3. Gēldî dēdî:Gēçî Kardaş indî yèrem bēyî dēdî:Nece yèsen bēmî bir bēmi yèsey nōlsa dēdî: Bēmîn ki balam war . Koy gēdîm emceglêrim dōlidi beslêrî yēdîrdîm gēlîm balalārîm da gētirîm her üçmîzî birden yè, bēmî yip balam kalmāsîn balāmî yip bem Kālmîyîm . Dēyîr : ēyyidî. Gēçî de gētti bir .

4. Dağa girdî balalārîm emîzdîrdî .ki balānî apārdî gētti kurt bekle bekle .. Gēçî gelmedî Kāhî bi dağ bēmîn,o dağ bēyîn dēdî : ēlîmnen kisîde gētti ! Gēldî gētti bir mağaraya girdî bâhî bir at bâglîdî dēdî: At kardaş indî yèrem bēyî At dēdî : Yè bilmēsen hēc bēmî, bēyî bir şaphāndî kurt bēmîn.

5. Kimîn ajdaha ātî nece yesen dēdî:İşte yèrem. Dēyîr : Bēmîn Nālîma ... Barātîm nālîma yazîldî Dēdî:Nālîy hardādî dēdî: Ayāgîmîn āltîndādî . Dēdî : Kāldîr bâhîm ! At ayāgîn kāldîrdî kurt ēgîldî bahmağa āllîna bir tepme wurmāgîydan kurtin bēynîni tōktî yere kurt düştî gebērdî.kōyîn hılas oldî gēçîde hılas öldî attā hılas öldî.

Sözlük

Altınköprü şivesiyle	Türkçe	Altınköprü şivesiyle	Türkçe
A , Ä		D	
aḥşam	akşam	dilēkçilîğ	söz almak
arḥāsîyca	ardıyca	dam	çatı
aḥşam meḥēlî	akşam üzere	dēyîr	söyler
anaştalîğ	kahvaltı	dōgî	değil
arwādî	eşi	dî yalla	haydi
alāyîn	alın	dēğîşî	değişir
aspab	elbise	durîbam	durmuşum
ajdaha	Çok büyük	Di ge	haydi gel
ājđîlar	açlar	Dudağîw	dudağın
allāhîn günî	her gün	degîlîh	deyliz
‘ākkaz	çögen	E , Ê	
‘āşîk	aşık	ewlēndî	bulandı
āssîn	alsın	édîbem	ediyorum
‘ācîzdî	küskün	ēyyidî	iyidir
ağlarām	ağlarım	ēḥîde	En sonunda
awçî	avçı	ege	eğer
‘āmîn kızin	Amcen kızı	ēttiğîn	yaptığını
B		F	
bem	ben	Felegîn	feleğîn
binca	bu kadar	G , Ğ , Ġ	
bele	böyle	gēttiîy	gittin
beşî	kendisi	gurfāsînda	odasında
bēsîler	onlar	günnerî	günlerin
bahî	baktı	günortālîğ	öyle yemeği
bēlî	evet	günye	torba

bir fetre	bir ara	günde	her gün
bulağ	çeşme	günēhtī	günahtır
bayguş	bayguş	gètme	gitme
baḥan	bakan	gebērdī	öldü
Bes	saccede	Gözeldī	güzeldi
Altıncöprü şivesiyle	Türkçe	Altıncöprü şivesiyle	Türkçe
C		H , H , H	
callat	cellat	ḥamam	hamam
Ç		ḥekkiy olmasın	Sen karışma
Çoḥ	çok	ḥêrhız	hırsız
çıḥar	çıkarc	ḥāḥîn	milletin
H , H , H		mulla	hoca
ḥakât	söz	miner	biner
ḥürîmeg	havlamak	mîgrîb	Akşam vakti
ḥepsi	hepsi	miçika sors	Biraz sonra
heres	koruma	N	
ḥebêrimiz	haberimiz	nişî	niçin
ḥılas oldi	kurtuldu	nağadaya	kaç para
ḥelwēçi	halveçi	nēdîm	ne yapayım
ḥoşıysa	çok hoş	nissen	ne istiyorsun
ḥâsret	hasret	nenēyiz	anneniz
I,İ		nāḥsî	hangisi
‘itiyādî	normal	O , Ö	
İlk ewwel	İlk önce	oyzadan	diyer taraftan
K , K		özîntî	kendini
kızlar	kızlar	oyza	o taraf
kaḥar	kalkar	ōdin	ot
kebîni kēsîlip	Nikâh kıymak	ōgîde	önünde
ḳardaş	kardeş	ōti	otur
ḳeblittîm	kabul ettim	oḥi	oku
köynēğin	gömleğin	össe	ölse
ḳurşağ	kemer	R	
ḳeḥrînnen	kahrından	rezîl	cimri
ḳonağ	konak	S , Ş	

kêçel	kel	seḥēbjne	sahibine
ķîfil	kilit	sancî	ağır
kinçî	ikinci	şam	akşam yemeği
ķesîr	köşk	şat	ırmak
kilig	anahtar		
Altınköprü şivesiyle	Türkçe	Altınköprü şivesiyle	Türkçe
kiçik	küçük	T	
ķerî	Yaşlı kadın	tüngîldî	zıpladı
		toy	düğün
		tepme	tekme
M		tüngîldî	zıpladı
matal	masal	U , Ü	
m‘āmele	davranmak	uzağ	uzak
uşağlığında	çocuken	Y	
W		yêwe	eve
wezir	vezir	yehēnîrî	yıkıyor
wêrî	verir	yāzîya	dışarıya
warmış	varmış	yêğîn dögēğî	Durmadan yiyin
warmam	evlenmem	yohsa	yoksa
		yörindi	yoruldu
		yê	yyin

Sonuç

İncelememizde görüldüğü üzere, Altınköprü şekil bilgisi bakımından , Kerkük ve diğer Anadolu ağızlarına göre bazı ayrılıklar gösterir.

Irak Türkmen ağızı, batı Türkçesi'nin doğu yöresinde (Azerbaycan Türkçesi) yer alan ağızlar topluluğuna girer. Dil coğrafyası bakımından yer yer güneydoğu Anadolu ağızları , İran Azerbaycanı ve kısmen Suriye Türklerini içine alır.

Irak'ta konuşulan Türkmen ağızı genel olarak beraberlik göstermesine rağmen şehir, kasaba, köy hatta semtleri arasında bile bazı ayrılıkların var olduğunu görmekteyiz.

Türkçede ekler, çekim eki ve yapım eki olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Kelimelerin anlamını değiştirmeyip sadece cümle içerisinde bir görev kazanmasını sağlayan ekler çekim eki, kelimenin anlamını veya türünü değiştirerek yeni bir kelime türeten ekler ise yapım eki olarak adlandırılmaktadır. Kök ya da gövde durumundaki fillere ve isim soylu sözcüklere eklenerek yeni sözcükler oluşturan (türeten) eklere yapım ekleri denir. Yapım ekleri, eklendiği sözcükle anlamca ilişkisi bulunan, anlamı ve türü farklı sözcükler oluşturur. Dilimizde istisnai ekler dışında yapım ekleri her zaman çekim eklerinden önce gelir

Türkmen ağzında teklik ve çokluk 2.şahıs iyelik eklerinde ve 2. teklik ve çokluk şahıs zamirlerinin ilgi halinde ve bazı fiil kiplerinin teklik ve çokluk 2.şahıs çekimlerinde (Ňa)nın,"v" veya "Y"olarak geçtiği görülür. Bu özelliklerine göre Irak Türkmen ağzını iki gruba ayırmaya biliriz .

(V) grubu: Bu grup Kerkük ili ile temas edilir. Ayrıca Erbil, Dakuk, Karahan, Kızlarbat, Hanekin, Şahraban, Mendeli bu gruba girer.

(Y)grup : Bu grubu temsil eden AltınKöprü ağzı,Tisin semti Beşir köyü, Bayat ağzı, Bastamlı, Abbut, Zenginli ve çardahlı köyleri girer. Ayrıca Musul ve yöresinde yaşayan Türkmen ağzı,Tuzhurmatı ve Tazehurmatı,Kifri, İmamzeynelabdin ve Karatepe ağzı da bu gruba girer.

Altınköprü ağzının en belirgin özellikleri şunlardır.

Ses düşmesi ve kaynaşması olmadan normal durumda ünlül erin yer yer uzun olarak söylenir . Altınköprü ağzında bu yük ses uyumu tamdır. Ancak küçük ses uyumu ise tam olarak gelişmemiştir. Altınköprü ağzında açık (ē) yanında bir kapalı (g)görmekteyiz. Bu da Urfa ağzında olduğu gibidir. Bu ağızda birinci hecedeki yuvarlaktan sonra gelen ünlü düzleşir(Burğil , gözi) .Altınköprü ağzında yumuşak(ğ)ünsüz yoktur. (Y) ünsüzü bu ağızda bazı sözcüklerin başında düşer ve aynı zamanda bazı sözcüklerin başında görülür. (V) ünsüzü Altınköprü ağzında korulur.Bu ağızda ünsüz düşmesinde ünlüler meydana gelir. Bu ünsüzler"r ,n,h,l,k,y"dir. Örneğin (geli, Alla, pişi, ök, haş). Irak Türkmenlerin ağzında şahıs zamirleri genellikle (men, sen, o, biz, siz, olar) fakat Altınköprü ağzında (Bem, beyi, besi, bemiz, beyiz, besiler) kullanılır. Altınköprü ağzında teklik ikinci şahıs iyelik eki ise –yüz-yız şeklindedir. Şahıs zamirlerinde teklik 1, 2 şahıs larde çekimlendiğinde incelediklerini korumaktadır. bem, be me,beyi,beye) İşaret zamirinin (b) 'si Altınköprü ağzında çekim eki aldığı nda çoğunlukla aynen şekilde kalır, bazen de (m'ye)döner. örneğin (Bini,Mini). Bu ağızda(mı) soru eki yoktur. (şu)işaret sıfatı kullanılmaz .Bu ağızda Dönüşlülük zamiri "öz"söcüğüdür.

Altınköprü ağzı Eski Anadolu Türkçesinde ve Anadolu ağız ların olduğu gibi üç türlü yükleme ekinin bulunduğunu görmekteyiz. (İ) Bu yazı dilinde olduğu gibidir. (n) eki üçü ncü şahıs iyelik eki almış sözcükler de genel olarak kullanılır

an ektir. (nı) Altınköprü ağzında ünlü ile biten sözcüklerden sonra kullanılan bir ektir. m mağ-meğ: İyelik ekleriyle. kulla nılması tipik bir ağız özelliğini arzetmektedir. aka ,eke ,akâ: Bu ek Altınköprü ağzında görülür Türkiye Tür kçesinde rastlanmamıştır .Bu şahıs göstermek için kullanılır. Altınköp

rü ağzının diğer bir özelliğide geniş zaman kipinin teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde (r) ünsüzün düştüğünü görülür geniş zamanın olumsuzunda çokluk 1. şahısta (r) ekinin

kullanılmasını görmekteyiz. Ayrıca teklik ve çokluk şahıs çekiminde"z"ünsüzün düştüğünü görmekteyiz. yanı sıra Altınköprü ağzında şimdiki zaman kipinin teklik ve çokluk 2.şahıs çekimlerinde "r"ünsüzü düşer.

Altınköprü ağzının diğer bir özelliği-p,zarfı fiil eki ögre nilen geçmiş zaman ekinin yerini tutmasıdır . Türkiye Türkçesinde bilinen Malı -Meli gereklilik eki Altınköprü ağzında yoktur; ancak istek kipinin önüne (gere) sözcüğü getirilerek yapılır. Altınköprü ağzında yeterlilik fiilinin bir özelliğide olumsuz şeklinde (bil-) yardımcı fiilinin kullanılmasıdır.

Altınköprü ağzında fiilin şimdiki zaman olumsuz çeki minde sözcüğü önüne (degi-dögi) getirilerek yapılır. Altınköprü ağzında Emir kipi ,teklik 2. şahıs eki alarak ginan ginen " kullanılır . an , - en"sıfatfiil ekinin üzerine şahıs eklerinin eklenmesiyle, geniş zaman anlamı veren yapıları elde edilir. anda, - ende, - inca, - ince " zarf fiil ekleri, iyelik kökenli şahıs eklerinin tümüyle çekimlene bilir . "an , - en" – sıfat fiil eki üzerine getirilerek (da, de) zarf fiil eki olur.

Altınköprü ağzında sıfat fiilin iyelik eki almış şekline dan, den,- tan,- ten (ilen) edatı eklenerek sözcüğe zarf fiil (gelmeğây den, girdiğiyden) ayrıca fiilden isim yapan (mağ meğ) ekinin iyelik eki çekimin birli (birle) edatı getirilerek sözcüğe zarf fiil kavramını kazandırdığı görülür: (girmēğâ bârlâ). Bu incelememizde vardığımız sonuç, Altınköprü ağzının karakteri Irak Türk Tır kıçesi ve bir Azeri lehçesi oldu ğu görülür.

kaynakça

1. Al-AZZAZİ,Abbas,Tarihü'l-Iraq Beyne ihtilaleyn cilt 3-Bağdat 1939.
2. Abdilkerim Dağıstani , yaş 72, manavaçı, okur yazarı yok.
3. BABAN,Cemal,Usul Esmâ el-Müdün ve 'l mevaki 'ül İrakıyye,2 baskı,Cilt 1. Ecyal Matbası,Bağdat 1989.
4. BAKIR,Taha,El-mürşidş ila mevatını'l-Asâr ve'l Hazare Rihletü'l-Hamise :Bağdat-Erbil. Bağdat 1948.
5. BANGUOĞLU, Tahsin,Türkçenin Grameri, istanbul 1974.
6. BİLGEGİL,M.Kaya,"Anadolu Ağızlarında konsont Değişmeleri ",TDAK 1963. TDK Yay., Ankara 1964.
7. BULUÇ, Sadettin, Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri , XI.DOB, TDK Yay.,Ankara 1968.
8. Cewdat Enwar Ali , yaş 71, öğretmen, emekli
9. Cuma Kasapoğlu , yaş 63, sayyar satıcı, okur yazarı yok.
10. DAKUKLU,İbrahim, Irak Türkmenleri, Dilleri, Tarihleri, belirsiz Yay., Ankara1970.8.DAKUKLU,M.Hurşit,"AltınköprüBucağınıTanıyalım",Kardeşlik Dergisi, Yıl 4, Sayı:1. Devlet Bilirsiz 1985.
11. ERCİLASUN, Ahmet Bican, Kars İli Ağızları Fonetik-,G.Ü. Yay., Ankara 1983.
12. Gazi Mendan Ali , yaş 73, devlet mamuru, emekli.
13. HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Cönk Yay., İstanbul 1984 .

14. Hakim Aziz Sait , yaş 65, kahve sahibi, okur yazarı var.
15. HIDIR HAYDAR, Çoban, Irak Türkmen Ağızları, Bitirme Doktora Tezi, İstanbul 1979.
16. HÜRMÜZLU, Habib, Altun Köprü. Altun Köprü, AltınKöprü, Kerkük Vakfı Yay., Yıl: 1 say: 3, Ankara 2000.
17. KORKMAZ , Zeynep, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, DTCFYay., Ankara 1977.
18. Nimet köprülü , yaş 78, manavaçı, okur yazarı yok.
19. NASÜHÜ'S-Silahî Beyan-ı Menazil-i sefri Irakyen, Akçağ Yay., Ankara 1976.
20. Memun Emin Latif , yaş 67, öğretmen, emekli.
21. SARRE.Herzfeld,Archologisehe Reiseim Euphratund Tigris Gebiet. YayB., Berlin 1911 .
22. ŞAHBAZ, Hüseyin, Kerkük ve Yöresi Ağızları Bitirme Tezi , İstanbul 1979.
23. TEKİN,Talat,Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi, SBBD III/1, Hacettepe Ün Yay.,Ankara1971
24. TERZİ, Baş ,Ata,Kerkük Horyatları Ve Manileri ,3.Baskı.Istanbul 1975.
25. **Wehibe Tewfik, yaş 67, ev hanımı, okur yazarı yok.**